

Nesa Vrečer*

»Tu smo – vaši smo« – prvi referendum o samoprispevku v Ljubljani**

IZVLEČEK

Pričujoči članek preučuje dogodke, ki so pripeljali do prvega ljubljanskega referenduma o samoprispevku. Ta je predstavljal največji krajevni samoprispevek v Socialistični republiki Sloveniji do tega datuma. Analizira vpliv različnih dejavnikov, ki so prispevali k odločitvi o referendumu, in razmere v Ljubljani pred letom 1971. Leta 1971 se je Ljubljana soočala z naraščanjem prebivalstva, ki je takrat predstavljalo skoraj šestino prebivalstva Socialistične republike Slovenije. Pomanjkanje šolskih in vzgojno-izobraževalnih ustanov je povzročalo prenatrpane razmere v obstoječih šolah. Leta 1967 je sprememba zakona o financiranju šolstva privedla do vpeljave temeljnih izobraževalnih skupnosti, ki so omogočile financiranje izobraževanja s prispevki občanov, davki in drugimi sredstvi. V Ljubljani so se pojavile težave pri financiranju izobraževanja in otroškega varstva, kar je sprožilo razprave o uvedbi samoprispevkov. Leta 1971 je bil izveden referendum, na katerem je večina volivcev podprla uvedbo samoprispevka za izboljšanje šolstva in otroškega varstva. Referendum je spremljala intenzivna propagandna kampanja, ki je vključevala širok spekter propagandnih aktivnosti in se je končala s prepričljivim rezultatom, saj se je skoraj 58 odstotkov volivcev izreklo za samoprispevek.

Ključne besede: samoprispevek, referendum, samoupravljanje, izobraževanje, Ljubljana

* Mlada raziskovalka, Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, SI-1000 Ljubljana; nesa.vrecer@inz.si

** Raziskava je bila izvedena v okviru raziskovalnega programa P6-0281 *Politična zgodovina*, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno in inovativno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

ABSTRACT

“WE ARE HERE – WE ARE YOURS” – THE FIRST REFERENDUM ON SELF-IMPOSED CONTRIBUTIONS IN LJUBLJANA

The present article examines the events leading to Ljubljana's first referendum on self-imposed contributions, which represented the largest local voluntary contribution in the Socialist Republic of Slovenia until then. It analyses the impact of various factors influencing the decision to hold the referendum and the conditions in Ljubljana before 1971. That year, Ljubljana faced an increasing population, which represented almost one-sixth of the population of the Socialist Republic of Slovenia. The shortage of educational and childcare institutions had led to overcrowding in the existing schools and kindergartens. In 1967, a change in the legislation on the financing of education had resulted in the introduction of the communities of interest in education, allowing education to be financed with citizens' contributions, taxes, and other means. Ljubljana had encountered difficulties in financing education and childcare, leading to discussions about the introduction of self-imposed contributions. In 1971, a referendum was held, where the majority of voters supported the introduction of a self-imposed contribution to improve education and childcare. The referendum was accompanied by an intensive propaganda campaign that included a broad range of activities and concluded with a convincing result, as nearly 58 % of the voters expressed support for the relevant self-imposed contribution.

Keywords: self-imposed contributions, referendum, self-management, education, Ljubljana

Uvod

Pričujoči članek orisuje pot do prvega ljubljanskega referenduma o samoprispevku, do največjega krajevnega samoprispevka v Socialistični republiki Sloveniji do tistega trenutka. 21. november 1971 je bil dan, ki je na eni strani dal občanom moč odločanja o financiranju infrastrukturnih projektov in vsaj na videz aktivno vlogo pri reševanju lokalne problematike, hkrati pa je utrdil položaj mestnih struktur v primerjavi z občinskimi na področju mesta Ljubljane.

Na odločitev za referendum o samoprispevku je vplivalo več vzporednih dejavnikov. Število prebivalcev v Ljubljani je v desetletju pred referendumom korenito poskočilo, večina novopriseljenih pa so bili mlajši zaposleni, ki so že imeli otroke ali so jih še nameravali imeti. Skoraj polovico delovne sile so predstavljale ženske, kar je pomenilo razpad bolj tradicionalističnih modelov vzgoje, v katerih so ženske ostajale doma in skrbale za otroke. Zgrajenih in v postopku izgradnje je bilo več sosesk, katerih

kapacitete pa so presegale razpoložljivost lokalnih šol in vrtcev. V prvotne finančne načrte so pogosto pozabili vključiti tudi vzgojno-izobraževalne ustanove, kar je pomenilo, da so otroke vključevali v prenatrpane okoliške šole. Denarja za izgradnjo novih institucij je občinam primanjkovalo.

Tudi sprememba zakona o financiranju šolstva in kasneje vzgojnih zavodov, ki je prinesla s seboj ustanovitev temeljnih izobraževalnih skupnosti v občinah, tega problema ni rešila. Financiranje, ki se je preneslo na skupnosti, ni moglo kriti grajenj celotnih novih institucij, občine pa niso imele zadostnih sredstev, da bi pokrile razliko. Po večletnih razpravah so se ljubljanske občine tako odločile za skupen mestni referendum o samopriskvku, do katerega je prišlo 21. novembra 1971. Okrog referendumu se je spletla zelo razvejana in neposredna propagandna kampanja, ki je v mesecu pred referendumom zasičila Ljubljano.

Razprave, posveti, sestanki in seje raznih družbenopolitičnih organizacij v letih pred referendumom lepo pokažejo prepletenost delovanja vseh organizacij in določene spore, ki jih je referendum privlekel na dan. Krajša epizoda zgodovine Ljubljane za časa socializma tako razkriva moč kolektivizma, uspešnost propagandnih kampanj in način delovanja socialistične družbe. Uspeh referendumu na koncu ni pomenil le povečanja financiranja za šolske in vzgojne ustanove, pač pa je odprl tudi pot za naslednje referendume in javne razprave v socialistični družbi.

Upravna ureditev

Ljubljana je po koncu druge svetovne vojne doživela velik skok v številu prebivalcev. V letu 1971 je v Ljubljani živelo 257.640 prebivalcev, skoraj šestina vsega prebivalstva Socialistične republike Slovenije in kar 50.000 več kot le deset let prej.¹

Do leta 1971 se je ustalila tudi upravna podoba Ljubljane – sestavljalo jo je pet občin: Ljubljana-Center, Ljubljana-Šiška, Ljubljana-Bežigrad, Ljubljana Moste-Polje, Ljubljana Vič-Rudnik. Center je bil edina popolnoma urbana občina, medtem ko so imele druge štiri širše podeželsko zaledje – največja med njimi je bila občina Vič-Rudnik. Poleg občinskih organov petih občin so življenje v Ljubljani urejale še mestne strukture, v katerih je bilo zbrano predstavništvo vseh občin. Na strukturni ravni je v delovanju Ljubljane med občino in republiko obstajala še vmesna raven mesta. Na mestni ravni ni delovala le mestna skupščina, pač pa tudi vse družbenopolitične organizacije. Mestne konference družbenopolitičnih organizacij so bile v precej pogledih celo bolj aktivne od občinskih vej, kot kažejo zapisniki sej raznih organizacij. V letu 1971 jim še ni uspelo vzpostaviti mestnih konferenc vseh družbenopolitičnih organizacij – na ravni Zveze komunistov² je deloval le mestni aktiv in vodstvene strukture, razširjena mestna konferenca pa še ne.³

1 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Brošura akcijskega odbora Samopriskvev, 4.

2 V nadaljevanju ZK.

3 SI ZAL LJU 102, t. e. 5, a. e. 17, Zapisnik seje izvršnega odbora mestne konference SZDL, 22. 12. 1971.

Po številu prebivalcev in glede na rast je bila leta 1971 največja občina Šiška. Med letoma 1961 in 1971 je število prebivalcev Šiške poskočilo s 45.000 na 63.000, jasno pa je bilo, da bo ta številka še rastla, saj je bila nova soseska Koseze v zaključnih fazah izgradnje, začele pa so se tudi že razprave o širitvi na sever, v Dravljah.⁴ Ob zaključku izgradnje šišenskih sosesk v Zgornji Šiški je že tako hudo primanjkovalo prostora v vrtcih in šolah, ob novih gradnjah pa je situacija postajala kritična. Center je na drugi strani stagniral, saj zaradi prostorske omejenosti gradnja novih sosesk ni bila mogoča. Nasprotno, število prebivalcev centra se je v desetih letih celo zmanjšalo s 43.000 na 38.000. Centrske šole so ostajale napolnjene, a tudi zaradi tega, ker so spodbujali vpis učencev iz drugih, prenatrpanih šolskih območij. Občini Moste-Polje se je bližala kritična situacija, saj je bila soseska Štepanjsko naselje že skoraj dokončana, brez sredstev za izgradnjo nove šole, okoliški šoli v Mostah in na Kodeljevem pa sta bili že precej polni.⁵ Rast Bežigrada je bila v tem obdobju še bolj počasna, ampak danes vemo, da je eksplodirala v drugi polovici sedemdesetih in v osemdesetih letih z izgradnjo več velikih sosesk, kot so Bratovševa ploščad in BS3.⁶

V Ljubljano so se večinsko priseljevali mlajši ljudje, ki so že imeli otroke ali pa se je lahko sklepalo, da jih bodo imeli v bližnji prihodnosti. Varstvo je leta 1971 tako potrebovalo 24 odstotkov Ljubljančanov, starih med 0 in 14 let, takih, ki bodo varstvo in šolanje potrebovali kmalu, pa je bilo 14 odstotkov.⁷ Ljubljana je imela tudi izredno veliko populacijo zaposlenih žensk, ki je bila v letu 1971 45-odstotna (za primerjavo, v vsej Sloveniji je delalo slabih 41 odstotkov žensk). A le 24 odstotkov otrok, primernih let za obisk vrtca, je tega lahko obiskovalo. Šolo so obiskovali vsi šoloobvezni otroci, a pogosto v dveh izmenah, šole pa tudi niso mogle poskrbeti za podaljšano bivanje manjših otrok v šolah, ko so njihovi starši še delali. Določenim ljubljanskim šolam je zaradi pomanjkanja prostora začela groziti že tretja izmena pouka.⁸

Kljub precej velikim vložkom (leta 1970 so ljubljanske občine vložile 44 odstotkov svojega proračuna za vzgojo in izobraževanje)⁹ proračunske finance niso zadoštovale za naraščajoče potrebe občanov. Občinski in mestni organi so tako začeli razmišljati o alternativah in se po večletnih razpravah odločili za razpis referendumu za samoprispevek.

O samoprispevku

Krajevni samoprispevek,¹⁰ kot ga je opredelila *Politička enciklopedija*, predstavlja posebno obliko zagotavljanja finančnih virov za zadovoljevanje določenih oblik

4 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Brošura akcijskega odbora Samoprispevek. 6.

5 »Otrok privezan k postelji – mati v službi,« *Naša skupnost (Ljubljana Moste-Polje)*, oktober 1971, 2.

6 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Brošura akcijskega odbora Samoprispevek, 6.

7 Ibidem.

8 Ibid., 7.

9 Ibid., 8.

10 V srbohrvaščini *mesni samodoprinos*.

splošnih družbenih potreb državljanov na relativno ozkih območjih. Gre za vrsto samoprispevanja, pri katerem se državljeni nekega kraja ali celotne občine prostovoljno zavežejo k določenim plačilom ali dejanjem, da bi zadovoljili nekatere nujne občinske in druge potrebe. V naši državi je bil prvič uveden leta 1946, na osnovi iste oblike obveznosti v Sovjetski zvezi (*samooblozhenie*). Osnovne značilnosti krajevnih samoprispevkov so, da gre za izbirni dohodek krajevnih skupnosti, tj. občin, da je pobuda za njegovo uvedbo podana s strani državljanov na zborih volivcev ali na druge primerne načine, da gre za dohodek, ki se zbira poleg denarja tudi v naravi – v fizični obliki (gradbeni material, itd.), tj. lahko se izrazi tudi kot delovna obveznost. Poleg tega je krajevni samoprispevek strogo namenjen za gradnjo skupnostnih, kulturnih, izobraževalnih, zdravstvenih, socialnih ali drugih objektov, ali za druge namene neposrednega interesa za državljane. Obvezniki krajevnega samoprispevka so samo državljeni, tisti, ki imajo dovoljenje za prebivanje na določenem območju, tj. ozemlju, kjer je bil uveden samoprispevek.¹¹

To pomeni, da so samoprispevki predstavljali dodatno financiranje za občinsko infrastrukturo in socialno blaginjo, za katero proračunski viri niso zadostovali, pa tudi za načrte prebivalcev, da bi pospešili napredek svoje skupnosti. V letu 1947 je vlada Ljudske republike Slovenije izdala uredbo o krajevem samoprispevku. Prvi člen je določal, da je »krajevni samoprispevek s sklepom davčnih zavezancev odrejen davek ali prevzem obveznosti dela ali oddaje materiala za izvršitev določenih nalog za pospeševanje in dviganje materialnega in kulturnega življenja državljanov, n. pr. za zgraditev in popravilo šol, bolnic, cest, mostov, kulturnih ustanov itd.« Drugi člen je dodatno določal, da je krajevni samoprispevek dovoljeno uvesti samo v krajih, vaseh, trgih ali manjših mestih. Sklep o samoprispevku je moral biti sprejet z večino glasov navzočih volivcev. Zbor volivcev je ob sprejemu določil tudi namen, višino zneska oziroma količino materiala, časovnico ter kdo je oproščen plačevanja samoprispevka.¹² V tem prvem obdobju so tako samoprispevke sprejemale predvsem manjše skupnosti za ureditev nujne infrastrukture, a tudi zamejeni predeli znotraj Ljubljane.

Samoprispevke je ponovno uredil Zakon o prispevkih in davkih občanov iz leta 1969.¹³ Namen krajevnega samoprispevka je ostal isti kot v zakonu iz leta 1947, ključna sprememba pa je bila v uveljavitvi referendumu, na katerem se občani lahko izrečejo o samoprispevku. Samoprispevek sta lahko vpeljali krajevna ali občinska skupnost za območja, kjer krajevnih skupnosti ni bilo, ali pa za več krajevnih skupnosti oziroma celotno občino skupaj. Zakon je ponovno določal, kaj mora obsegati sklep oziroma odlok o uvedbi samoprispevka, ter tudi jasno navajal, kdo je plačevanja samoprispevka oproščen. Skupščina SRS je leta 1973 sprejela nov zakon o samoprispevku, ki je bolj natančno določal takrat že vedno pogosteje uporabljeno institucijo samoprispevka. Po letu 1973 so se občani o samoprispevku odločali le še po referendumu, ne pa več tudi na zborih volivcev. Prav tako je bilo zamejeno obdobje, za katero se je samoprispevek

11 Milutin Srđić in Adamović Ljubiša, *Politička enciklopedija* (Beograd: Savremena administracija, 1975), 177.

12 »Uredba o krajevem samoprispevku,« *Uradni list LRS*, št. 21/1947, 24. 5. 1947, 138, 139.

13 »Zakon o prispevkih in davkih občanov,« *Uradni list SRS*, št. 7/1969, 4. 3. 1969, 135.

uvajal na pet let. Zakon je vpeljal tudi možnost nadzora občanov nad zbiranjem in uporabo sredstev, po drugi strani pa kazni za nevplačevanje samoprispevka tako za družbenopravne osebe kot za občane.¹⁴

Pred referendumom je vsaka krajevna skupnost ali občina pripravila petletni program (največ za pet let, program pa je lahko bil tudi krajši), v katerem je podrobno opisala, kaj v njihovi skupnosti bi finančno podprl ta sklad. To je lahko bila nova šola, nova cesta ali telefonski kabli. Če je bil referendum uspešen, je določil, kako prebivalci prispevajo k skladu: na primer tisti, ki so imeli osebni dohodek iz zaposlitve, so prispevali dva odstotka (oziroma več ali manj) svojega neto osebnega dohodka. Vedno je obstajal določen odstotek državljanov, ki niso bili dolžni plačevati samoprispevka zaradi svojega dohodka ali življenjskega položaja.¹⁵

Število samoprispevkov se je posebej povečalo po letu 1965, ko so plače začele hitreje rasti, kar je prebivalcem omogočilo, da prispevajo finančna sredstva namesto fizičnega dela. Razlika je bila v tem, da so občine po letu 1965 začele uporabljati samoprispevke tudi kot vir financiranja večjih projektov.¹⁶ Že v drugi polovici šestdesetih let je tako samoprispevek za gradnjo šol sprejelo več občin – Kranj, Žalec, Radovljica, Tržič, med mesti iz drugih republik pa je najbolj odmevala bližnja Reka. V določenih občinah, kot je Maribor, je bil samoprispevek tudi neuspešen.

Ko je Ljubljana leta 1971 pričela priprave na referendum za samoprispevek, se je tako zgledovala po kampanjah v krajih, kjer je samoprispevek uspel. Je pa treba poudariti, da je bila Ljubljana prva prestolnica ene od republik, ki se je podala na pot samoprispevka, kar jo je v tistem obdobju postavilo pod drobnogled jugoslovanske javnosti. Prav tako je do referenduma prišlo v obdobju pred novo ustavo leta 1974, ki je samoupravljanje dokončno razširila na večino vidikov družbenega življenja. Bolj kot sama zakonodajna osnova samoprispevka je bila ključna dikcija, ki so jo v propagandnem materialu uporabljali za umestitev koncepta samoprispevka v sistem samoupravljanja. Najbolj povedni so štirje bilteni, katerih namen je bil predstaviti referendum družbenopolitičnim aktivistom med pripravami nanj. Samoprispevka ne obravnavajo zgolj kot dodatnega vira financiranja za izobraževalne in vzgojne institucije, pač pa na eni strani predvsem kot način izražanja subjekta v samoupravni družbi, na drugi pa tudi kot družbeni preizkus odnosa občanov do same družbe. Propagandni material tako na eno stran postavlja tehnokrate in etatizem, ki želijo odločanje o občanih ohraniti v svojih rokah, na drugo pa delovnega človeka, ki ima z referendumom priložnost, da izrazi lastno voljo.¹⁷ To je razvidno iz naslednjih besed:

»Namesto da bi izdali občinski predpis, da se od vsake plače odtegne en odstotek, se raje politično borimo, da bi se vsak meščan prostovoljno odločil, če hoče doseči višji standard za svoje otroke. Samoprispevek tako ni zgolj prozaična akcija, da ‚ljudstvu‘ odvezamemo del

14 »Zakon o samoprispevku,« *Uradni list SRS*, št. 3/1973, 31. 1. 1973, 98, 99.

15 Dušan Voglar in Alenka Dermastia, *Enciklopedija Slovenije, 10 Pt-Savn* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996), 378.

16 Ana Kladnik, »Local Self-Governance, Voluntary Practices, and the Sinnwelt of Socialist Velenje,« v: *Making Sense of Dictatorship: Domination and Everyday Life in East Central Europe After 1945* (Budapest: Central European University Press, 2022), 83–110, pridobljeno 2. 6. 2023, <https://muse.jhu.edu/book/94682/>.

17 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Bilten Samoprispevek 2, 29. 9. 1971.

njegovega denarja, temveč je nova oblika neposredne demokracije v podpiranju družbenih potreb, to je oblika, ki jamči, da bomo v prihodnosti lahko z vsemi družbenimi sredstvi razpolagali neposredno občani sami.«¹⁸

»Zelo važno je dejstvo, da pri samoprispevku občan postane subjekt, posameznik, ki je vprašan, ki sam odloča. Samoprispevek animira, pritegne občane v skupno razmišljanje. Razprave o samoprispevku socializirajo posameznika, ki brez te skrbi o družbenih interesih ne bi bil dovolj družben in ne bi niti razmišljal o svojem mestu in skupnih interesih.«¹⁹

»Ko se bomo z referendumom odločili, za, bo samoprispevek postal povsem zakonita oblika družbenega prispevka, za katerega veljajo zakonska določila o odmeri, plačevanju in uporabi.«²⁰

Kljub že predhodno uspešno izvedenim referendumom za samoprispevke v drugih občinah se poraja občutek, da je ljubljanski referendum leta 1971 predstavljal večjo prelomnico v razvoju novih samoupravnih organov, ki so kulminirali v ustavi leta 1974. A pot do dejanskega razpisa referenduma ni bila enoznačna, nanjo pa je ključno vplivala nova zakonodaja o financiranju izobraževanja.

Nova zakonodaja o financiranju izobraževanja

Leta 1966 je jugoslovanska zvezna skupščina sprejela Splošni zakon o finančnih virih za izobraževanje.²¹ Zakon o izobraževalnih skupnostih in o financiranju vzgoje in izobraževanja v SR Sloveniji je bil sprejet leto dni kasneje, aprila 1967, in je sprožil mnogo vprašanj in dilem. Ideološka podlaga za spremembo zakonodaje je bila širitev samoupravljanja v izobraževalne ustanove. V prvem členu zakona je bilo zapisano: »Organizacija vzgoje in izobraževanja v SR Sloveniji temelji na samoupravljanju delavcev vzgojnih in izobraževalnih zavodov ter na neposrednem sodelovanju družbenopolitičnih skupnosti, zainteresiranih delovnih organizacij in občanov.«²²

Ključni dve spremembi v novem zakonu sta bili vezani na odpravo fiksnega financiranja iz proračuna in na ustanovitev temeljnih izobraževalnih skupnosti. Izobraževanje in vzgoja sta se tako financirala najprej s stalnimi in obveznimi viri sredstev – ti so bili prispevek za izobraževanje iz osebnega dohodka občanov, del občinskega in republiškega davka od prometa blaga na drobno ter drugi viri, določeni z zakonom –, če ti niso zadoščali, pa tudi s sredstvi, ki so jih delovne organizacije in druge družbenopravne osebe namenile same, s samoprispevki ali prostovoljnimi dajatvami občanov ter s sredstvi, ki so si jih izobraževalni zavodi pridobili z opravljanjem svoje dejavnosti.

18 Ibid., 11.

19 Ibid., 11, 12.

20 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Bilten Samoprispevek 4, 23. 10. 1971.

21 Peter John Georgeoff, *The Educational System of Yugoslavia* (Washington: U.S. Dept. of Education, International Education Programs, 1982), pridobljeno 30. 5. 2023, <http://books.google.com/books?id=oQdXuQz5bR0C>.

22 »Zakon o izobraževalnih skupnostih in o financiranju vzgoje in izobraževanja v SR Sloveniji,« *Uradni list SRS*, št. 16/1967, 22. 4. 1967, 268.

Deveti člen je določal ustanovitev temeljne izobraževalne skupnosti²³ za območje občine in izobraževalno skupnost SR Slovenije za območje republike. Če je obstajal interes med zainteresiranimi organi, so lahko ustanovili tudi temeljne izobraževalne skupnosti za območje več občin.²⁴

Izobraževalne skupnosti so bile samoupravne organizacije in pravne osebe. Glede na 11. člen so jih sestavljali občani, izobraževalni zavodi, delovne organizacije v gospodarstvu in družbenih službah ter druge zainteresirane organizacije. Med nalogami TIS so bili skrb za organizacijo in razvoj izobraževalnih dejavnosti, sodelovanje pri sprejemanju načrtov in programov o razvoju izobraževanja, upravljanje pripadajočih jim sredstev, skrb za zagotavljanje sredstev. Dajali so tudi soglasje k ustanovitvi izobraževalnega zavoda, katerega dejavnost naj bi se financirala iz njihovih sredstev.²⁵

Temeljne izobraževalne skupnosti so imele skupščino in izvršni odbor. Skupščino so sestavljali predstavniki občanov, izobraževalnih zavodov, delovnih organizacij v gospodarstvu in družbenih službah, drugih zainteresiranih organizacij in predstavniki občine. Več kot polovico članov skupščine so morali predstavljati člani, ki niso bili predstavniki izobraževalnih zavodov. Nad temeljnimi izobraževalnimi skupnostmi so bdele občinske skupščine, ki so imele v razmerju do TIS več dolžnosti: potrjevale so statute, obravnavale finančne načrte, dajale soglasje k programu, priporočila za izvajanje smernic programa, organizirale skupne seje.²⁶

Decembra 1967 so sprejeli tudi Zakon o skupnostih otroškega varstva in o financiranju nekaterih oblik otroškega varstva v SR Sloveniji, ki je naslovil pereč problem pomanjkanja varstvenih institucij. Zakon je natančneje opredeljeval, kako se financira otroško varstvo, uveljavil pa je tudi ustanovitev temeljnih skupnosti otroškega varstva. Kot TIS so tudi skupnosti otroškega varstva delovale na republiški in občinski (ali medobčinski) ravni. Četrty člen je kot stalni obvezni vir financiranja določal prispevek za otroško varstvo. Tega so za delavce plačevale delovne in druge organizacije iz sredstev, namenjenih za osebne dohodke, za upokoјence in delovne invalide sklad pokojninskega in invalidskega zavarovanja, zasebni delodajalci pa za svoje zaposlene delavce. Viri za financiranje varstva otrok so bila tudi lastna sredstva delovnih in drugih organizacij ter krajevni skupnosti in prostovoljna sredstva ali samoprispevek.²⁷

Ključen je bil status skupnosti otroškega varstva. Občinska skupščina je lahko določila, da naloge skupnosti otroškega varstva prevzame in opravlja TIS, ki je tudi zbiral sredstva na posebnem računu.²⁸ V Ljubljani se je to tudi res zgodilo in skupnost otroškega varstva je delovala kot del TIS Ljubljana. Pomembno je tudi, kako je zakon opredeljeval dnevno varstvo otrok. Triintrideseti člen zakona je določil, da je »dnevno varstvo otrok oblika organizirane družbene pomoči družini pri vsakodnevnem

23 V nadaljevanju TIS.

24 »Zakon o izobraževalnih skupnostih in o financiranju vzgoje in izobraževanja v SR Sloveniji,« *Uradni list SRS*, št. 16/1967, 22. 4. 1967, 268.

25 Ibid., 269.

26 Ibid.

27 »Zakon o skupnostih otroškega varstva in o financiranju nekaterih oblik otroškega varstva v SR Sloveniji,« *Uradni list SRS*, št. 16/1967, 29. 12. 1967, 230.

28 Ibid., 232.

varstvu otrok, vzgoji in prehrani otrok. Z dnevnim varstvom se dopolnjuje družbena skrb za otroke in mladino na vzgojno izobraževalnem, socialnem in zdravstvenem področju.«²⁹ Varstvo otrok je tako pridobilo pomembno vzgojno noto, ki je kazala na spodbujanje vključevanja otrok v varstvene procese. Iz razprav družbenopolitičnih organizacij Ljubljane je razvidno, da so vrtce obravnavale kot neke vrste uravnilovko, ki naj bi izenačila predznanje otrok iz različnih socialnih krogov in jim s tem zagotovila boljši položaj ob vstopu v osnovno šolo.

Pred sprejetjem zakona so se družbenopolitične organizacije Ljubljane srečevale z več težavami. Sprva ni bilo jasno, ali bodo skupnosti interesov v izobraževanju financirale samo osnovne šole in vrtce ali tudi srednje in višje šolstvo, kar bi Ljubljano postavilo v izredno težaven položaj. Imela je namreč največ srednjih šol in edino univerzo v republiki, kar je pomenilo, da bi se omejene finance razporejale na veliko število izobraževalnih institucij, ki jih je obiskovalo tudi mnogo dijakov in študentov, ki sicer niso bili občani Ljubljane. Na koncu je bilo visoko šolstvo neposredno preneseno na republiko, srednje šole pa so ostale pod okriljem TIS.³⁰

Vseh pet občin v Ljubljani se je odločilo ustanoviti skupno TIS Ljubljana, vključno s temeljno skupnostjo otroškega varstva. Vodja TIS je bila Aleksandra Kornhauser, profesorica na univerzi in aktivistka na področju izobraževanja. Program ljubljanske TIS je določal, da TIS zagotavlja petdeset odstotkov financiranja za gradnjo ali posodobitev izobraževalne ustanove, preostanek pa je morala občinska skupščina pridobiti sama – bodisi iz svojega proračuna, z dodatnim financiranjem republiških organizacij, z večjim sodelovanjem podjetij ali z bančnimi posojili. Težava je bila v tem, da republiška sredstva niso bila takoj na voljo, banke pa niso bile najbolj naklonjene posojilom brez že zagotovljenih prvih petdesetih odstotkov. V drugem letu delovanja TIS, leta 1969, je tako denar ostajal, saj skupščine niso bile zmožne zagotoviti preostalih petdesetih odstotkov za gradnjo.³¹

Ker skupščine niso mogle porabiti sredstev, ki so bila na voljo, se je odprla razprava o samoprispevkih.

Družbenopolitične organizacije in pot do referendumu

Ideja o samoprispevku, ki ne bi bil niti krajevni niti občinski, pač pa mestni, je najprej prišla iz občine z največjo rastjo v tistem obdobju – iz Šiške. Oktobra 1967 so problematiko otroškega varstva najprej obravnavali v predsedstvu občinske Socialistične zveze delovnega ljudstva,³² nato pa v istem mesecu še na občinski konferenci SZDL. Razpravo na obeh sejah je vodila Zora Tomič, ki je v letu 1967 nastopala na več ključnih funkcijah tako na občinski kot na republiški ravni – poleg tega, da je bila aktivna članica

²⁹ Ibid., 268.

³⁰ SI ZAL LJU 612, t. e. 1., Zapisnik 4. razširjene seje Mestnega odbora SZDL, 23. november 1966.

³¹ SI ZAL LJU 612, t. e. 1., Zapisnik skupne seje predsedstva mestnega sveta zveze sindikatov, predsedstva mestnega odbora ZPM, sveta za otroško varstvo pri TIS in predsedstva mestne konference SZDL, 6. 7. 1970.

³² V nadaljevanju SZDL.

občinske in mestne konference SZDL, je bila tudi predsednica mestne Konference za družbeno aktivnost žensk,³³ članica Sekcije za izobraževanje in varstvo pri Socialistični zvezi Ljubljana ter članica izvršnega sveta SR Slovenije. Sam potek razprav sicer ni ohranjen, je pa ohranjen njun rezultat. V oktobru so pobudo poslali na več naslovov – mestno in republiško konferenco SZDL, mestno skupščino Ljubljana in na Mestno zvezo prijateljev mladine Ljubljana.³⁴ Iz arhivskega gradiva je razvidno, da sta mestna skupščina in ZPM dokument prejeli in da sta tako ZPM kot mestna konferenca SZDL predlagano v celoti sprejeli.

Občinska konferenca je formirala šest ključnih sklepov:

- »1. da se tako obč. konferenca, kakor tudi obč. skupščina zavzema za ustanovitev skupnosti otroškega varstva za območje vseh ljubljanskih občin.
2. izdela naj se program razvoja otroškega varstva za celotno mesto. V programu otroškega varstva naj bo zajeto dnevno varstvo otrok, zdravstveno varstvo otrok, letovanja, mlečne malice, male šole, igrišča itd.
3. zagotovi naj se stroga namenska uporaba prispevka za otroško varstvo, le-ta naj služi za razširjanje kapacitet vzgojno varstvenih ustanov.
4. uvede naj se samoprисpevek za otroško varstvo v vseh občinah Ljubljane.
5. mestna konferenca SZDL naj predlaga mestnemu svetu, da bi mestni svet obravnaval problematiko otroškega varstva na eni izmed svojih sej.
6. Socialistična zveza oz. krajevna konferenca SZDL naj takoj začne z razpravo o vprašanjih otroškega varstva v krajevnih skupnostih, kar naj bo predpriprava za kasnejše politične priprave na referendum.«³⁵

Zavoljo odsotnosti arhivskega gradiva ni jasno, kakšne razprave so o pobudi potekale v drugih družbenopolitičnih organizacijah. Predvsem zaradi spremembe zakonodaje je problematika varstva otrok ostajala pomembna točka razprav v SZDL, toda o samoprисpevku naslednjih nekaj let ni bilo govora.

Družbenopolitični organizaciji, ki sta se v obdobju med letoma 1967 in 1971 bolj intenzivno ukvarjali s problematiko otroškega varstva, sta bili KDAŽ in ZPM. KDAŽ je v delovnem programu za leto 1968, ki je bil sprejet decembra 1967, zapisala: »Družbenopolitična aktivnost žensk je v veliki meri odvisna od družbene pomoči družini pri vzgoji in varstvu otrok, v gospodinjstvu in v ureditvi različnih uslužnostnih dejavnosti, ki neposredno vplivajo na življenje družine. Zlasti v zadnjem času pa postaja z novim delovnim časom ta problematika še bolj zaostrena.«³⁶ KDAŽ se je tako zavezala, da bo sodelovala pri urejanju problemov otroškega varstva in tudi pri revitalizaciji servisne dejavnosti.

V letu 1969 je KDAŽ uresničila šesto točko iz načrta OK SZDL Šiška – septembra so organizirali prvi posvet predsednikov krajevnih skupnosti, na katerem so razpravljali o trenutnih vprašanjih varstva otrok v krajevnih skupnostih. Na krajevne skupnosti so

33 V nadaljevanju KDAŽ.

34 V nadaljevanju ZPM.

35 SI ZAL LJU 612, t. e. 1, Sklepi občinske konference SZDL Ljubljana Šiška, 20. 11. 1967.

36 SI ZAL LJU 102, t. e. 10, Sekretariat KDAŽ, Program dela mestne konference za družbeno aktivnost žensk za leto 1968, 11. 12. 1967.

prav tako naslovili vprašalnik o stanju varstva otrok na ravni krajevnih skupnosti in občin. Dve vprašanji sta neposredno naslovili možnost samoprispevka za varstvene institucije: »Kaj menite o samoprispevkih za varstvo otrok? Je primerno, da se za to odločimo?«; »Menite, da se bodo občani za to odločili?«³⁷

Obsežnejše razprave o možnosti referendumov za samoprispevek so se začele v letu 1970 z dvema pomembnima razširjenima srečanjema o problematiki varstva otrok. Prvo sta marca 1970 organizirala KDAŽ in ZPM, kjer so se prisotni strinjali, da je referendum za samoprispevek edini mogoč način za zagotovilo potrebnih sredstev. Sklenili so, da bosta KDAŽ in ZSM pripravila predlog za mestno konferenco SZDL.³⁸ Predsedstvo SZDL je razširjeno srečanje sklicalo 6. julija 1970, nanj pa so bili poleg predstavnikov ZPM vabljeni tudi člani predsedstva mestnega sveta Zveze sindikatov Ljubljane in člani sveta za otroško varstvo pri TIS.

V mesecu pred razširjenim srečanjem se je najprej sestal izvršni odbor SZDL Šiška,³⁹ nato pa še občinska konferenca, kjer so se predstavniki najhitreje rastoče občine uskladili o samoprispevku. Zavzeli so isti položaj kot v dopisu dobri dve leti nazaj ter s tem potrdili tudi sklepe marčevskega sestanka KDAŽ in ZPM. Prav tako so sklenili, da bodo v primeru zavrnitve ljubljanskega referendumov aktivno delali na referendumu za občino Šiška.⁴⁰

Na seji 6. julija so se predstavniki družbenopolitičnih organizacij v Ljubljani strinjali, da se problemi otroškega varstva pojavljajo hitreje, kot so načrtovali ob razpravah o novem zakonu in ustanovitvi TIS. Delno zaradi tega, ker so takrat postavili nižja programska izhodišča, kot pa so bile dejanske potrebe. Prav tako so izrazili podporo solidarnostni akciji, niso pa se še izjasnili o virih financiranja, saj so predvideli, da bosta to pokazala ponoven pretres programa otroškega varstva in nova analiza potreb in materialnih stroškov. Tako je ostalo odprto vprašanje samoprispevka in splošnega povišanja stopnje prispevka.⁴¹

Po jesenskih zborih volivcev so razprave v organizacijah nadaljevali v novem letu. Leto 1971 je bilo leto referendumov. Ta je potekal 21. novembra, vendar so se v mesecih pred tem odvijala številna pomembna srečanja med družbenopolitičnimi organizacijami v Ljubljani. V prvih mesecih leta lahko opazimo tendenco poskusa zaobidenja referendumov in samoprispevkov s spreminjanjem odstotka že obstoječega obdavčenja, s prispevkom tudi na pokojnine, kjer prej niso zbirali za šolstvo in otroško varstvo. Na združeni seji KDAŽ, ZPM in predstavnikov TIS 16. januarja je predstavnik TIS predstavil rebalans programa otroškega varstva na mestnem območju. Po dveh letih so ugotovili, da so potrebe mnogo večje, kot so sprva menili. Izrazili so dvom, da bodo posamezne občine dvignile prispevek za šolstvo in vzgojo, zato je razprava vseeno

37 SI ZAL LJU 102, t. e. 10, Sekretariat KDAŽ, Vprašalnik za krajevne skupnosti v Ljubljani, 19. 9. 1969.

38 SI ZAL LJU 612, t. e. 1, Zapisnik posveta o otroškem varstvu, 3. 3. 1970.

39 SI ZAL LJU 517, t. e. 13, a. e. 52, Zapisnik seje izvršnega odbora občinske konference SZDL Ljubljane-Šiška, 16. 6. 1970.

40 SI ZAL LJU 517, t. e. 23, Zapisnik seje občinske konference SZDL Ljubljane-Šiška, 2. 7. 1970.

41 SI ZAL LJU 612, t. e. 1, Zapisnik skupne seje predsedstva mestnega sveta zveze sindikatov, predsedstva mestnega odbora zveze prijateljev mladine, sveta za otroško varstvo pri temeljni izobraževalni skupnosti in predsedstva mestne konference socialistične zveze delovnega ljudstva Ljubljane, 6. 7. 1970.

zahajala k samoprispevku. Razširila se je tudi na problem pomanjkanja osnovnih šol in razredov na šolah, kar je že nakazovalo smer, v katero je na koncu referendum zares šel. Zora Tomič je dotično sejo zaključila s precej zanimivim pozivom, ki mu žal umanjka kasnejše poročilo:

»Ob 8. marcu pa poziva Mestna konferenca za družbeno aktivnost žensk v Ljubljani vse delovne organizacije, da v pripravah nanj proučijo osnutke programa razvoja otroškega varstva v Ljubljani in jih konfrontirajo s potrebami v svoji delovni organizaciji. Denar, ki ga namenijo delovne organizacije za te proslave, naj prispevajo za gradnjo, Vzgojno varstvene ustanove 8. marec v Ljubljani.«⁴²

Seja mestne konference SZDL v marcu je zanimiva, saj je na njej prišlo do konfrontacije več pozicij in do notranje kritike delovanja družbenopolitičnih organizacij v Ljubljani in tudi sami Sloveniji. Slovenija je bila označena kot najbogatejša republika in Ljubljana kot eno najbogatejših mest, ki pa svojega proračuna ni znala razporejati in izkoriščati. Za to je bila kriva tudi relativna šibkost SZDL, ki bi naj bila v drugih republikah močnejša. Potrebna je bila širša razprava o proračunu in porabi z zainteresiranimi ljudmi. Končne rešitve za zbiranje sredstev za otroško varstvo v marcu še ni bilo.⁴³ Mesec dni kasneje so debato o otroškem varstvu ponovno odprli na seji predsedstva mestne konference SZDL, kjer so potrdili, da je treba vso Ljubljano obravnavati enotno. Kljub temu da do konsenza še ni prišlo, so se razprave razširile na vprašanje o nujnih predpogojih za uspeh referendumu – kot ključen je bil poudarjen predvsem skupen nastop vseh družbenih akterjev: predsedstva, sindikatov, mladine, krajevnih skupnosti in drugih. Vsi bi morali biti enako odgovorni, enako obvezani in zavzeti, da se referendum izpelje.⁴⁴

V maju je prišlo do preloma. Najprej aprila, nato pa maja so o samoprispevku in zbiranju sredstev za uresničitev programa otroškega varstva govorili na dveh sestankih mestnega oziroma političnega aktiva ZK Ljubljana, kar je bilo prvič, da se je v razprave aktivno vpleta ZK. Na političnem aktivu so bili prisotni najprej seznanjeni s takrat že izgotovljenim načrtom otroškega varstva za Ljubljano za obdobje 1971–1976, nato pa so se uskladili v nekaj ključnih točkah: prva je ustanovitev akcijskega odbora, ki bi bil sestavljen iz predstavnikov vseh družbenopolitičnih organizacij in bi povezoval tudi akcijske odbore iz vseh krajevnih skupnosti – morala pa bi jih imeti tudi vsaka šola ali vrtec. Mestni aktiv je zelo hitro prešel na bolj praktične vidike izvedbe referendumu, predvsem na vprašanje propagande. Poudarili so, da bi potrebovali zelo sposobno propagandno skupino, ki bi preučila, kako psihološko in družbenopolitično pripraviti Ljubljano na referendum. Razprava se je vrtela tudi okrog vprašanja širine samoprispevka, ali naj se poraba sredstev omeji le na šole in vrtce ali pa tudi na druge infrastrukturne potrebe, kot so ceste.⁴⁵

42 SI ZAL LJU 612, t. e. 1, Zapisnik z razširjene seje o razvoju otroškega varstva, 13. 1. 1971.

43 SI ZAL LJU 102, t. e. 1, a. e. 6, Zapisnik seje mestne konference SZDL, 16. 3. 1971.

44 SI ZAL LJU 102, t. e. 1, a. e. 6, Zapisnik seje predsedstva mestne konference SZDL, 21. 4. 1971.

45 SI ZAL LJU 685, t. e. 14, a. e. 56, Zapisnik sestanka mestnega aktiva zveze komunistov, 20. 5. 1971.

Možnost razširitve so dokončno zavrnili na seji mestne konference SZDL 26. maja.⁴⁶ Po seji mestnega aktiva ZK je bilo jasno, da je odločitev za izvedbo referendumu zdaj dokončna in da bo namenjen šolstvu in otroškemu varstvu. Na seji predsedstev sindikatov, SZDL, ZPM in TIS 23. junija so predstavniki potrdili akcijski program in akcijski odbor za uvedbo samoprispevka.

Znotraj akcijskega odbora so izločili pet delovnih skupin: za vsebinsko pripravo referendumu, za finančna vprašanja, za pravna vprašanja, za propagando in za organizacijska vprašanja. Prvič bi se moral sestati že v začetku julija, da bi sprejel program vseh delovnih teles, saj se med poletno stagnacijo ni pričakovalo nadaljnjega napredka. V akcijski odbor so bili izbrani predsednik ljubljanske mestne skupščine Miha Košak kot predsednik odbora in predsedniki vseh družbenopolitičnih organizacij, občinskih skupščin, TIS ter sveta za otroško varstvo – skupaj osemnajst članov. S sestankov družbenopolitičnih organizacij se je koordinacija referendumu s tem dokončno prenesla na delo akcijskega odbora.⁴⁷

Načrtovanje referendumu

Glavni načrti za referendum in informacijsko gradivo za aktiviste družbenopolitičnih organizacij so bili objavljeni v štirih informativnih biltenih jeseni 1971. Prvi bilten je izšel 16. septembra in aktivistom predstavil ozadje referendumu, pomen samoprispevka in prve korake delovanja, kot so zbiranje podatkov, oblikovanje profesionalne skupine za pripravo gradiva in povezovanje akcijskega odbora mesta z akcijskimi odbori v občinah. V idejnem smislu je bil ključni napotek biltena naslednji: »Samoprispevka, ki naj bi ga izglasovali na referendumu, ne sme nihče pojmovati kot sredstvo razbremenjevanja občinskega proračuna, temveč obratno: SAMOPRISPEVEK JE SOLIDARNOSTNA AKCIJA OBČANOV MESTA LJUBLJANE, ki bo pospešila prizadevanja proračunov h kar najhitrejšemu odpravljanju premajhnih kapacitet v vrtcih in dvoizmenskega pouka.«⁴⁸ Predvideli so tudi izhajanje krajših informativnih biltenov po štirih glavnih, ki jih je med 18. oktobrom in referendumom pripravljala posebna komisija, na mizo pa so jih aktivisti mesta prejeli vsak ponedeljek.

Drugi bilten Samoprispevek je izšel 29. septembra in predstavil stališča družbenopolitičnih organizacij, predloga sklepa in odloka o uvedbi krajevnega samoprispevka ter razpisu referendumu. Prav tako so objavili prva navodila organizatorjem zborov volivcev in zborov delovnih skupnosti. Mestna konferenca SZDL je jasno poudarila enega od ključnih argumentov za referendum – preizkus sistema in skupnosti. »Samoprispevek je trajno dejanje: politično, moralno (solidarno) in ekonomsko dejanje. Osnova za uspeh sta složnost in usmerjenost dejanj. V bistvu je referendum

46 SI ZAL LJU 102, t. e. 1, a. e. 6, Zapisnik seje mestne konference SZDL, 26. 5. 1971.

47 SI ZAL LJU 102, t. e. 4, a. e. 16, Zapisnik 23. seje predsedstva mestnega sveta Zveze sindikatov Ljubljane, ter mestne konference SZDL in mestne zveze prijateljev mladine, sveta TIS za otroško varstvo, 23. 6. 1971.

48 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Bilten Samoprispevek 1, 16. 9. 1971.

preizkus ljubljanske skupnosti. – Samoprispevek je ljubljanska akcija.«⁴⁹ Poudarila je tudi pomen zborov volivcev in ekip, ki jih koordinirajo, zaradi pomembnosti političnega trenutka (tik pred ustavnimi amandmaji) in gospodarskih premikov (cene, stanarine, komunalne storitve).

V obdobju do 28. septembra se je uresničil že kar lep del programa za izvedbo referenduma. Konstituirala se je komisija za vsebinsko in organizacijsko pripravo referenduma, znotraj katere so delovale skupine za propagando, tisk in RTV, organizacijska tehnična komisija in skupina za delo s šolami in vzgojno-varstvenimi zavodi. Za konstrukcijo propagande je bil sklenjen dogovor za intelektualne storitve z Agencijo za društvene komunikacije Zagreb, ki je sodelovala pri uspešni izvedbi že sedmih referendmov.⁵⁰ Prav tako je bil sklenjen dogovor z Inštitutom za raziskavo javnega mnenja pri Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo. Delo v zvezi z redakcijo, obdelavo in oblikovanjem propagandnega gradiva (brošure, letakov, prospektov, žiga) je prevzel Ljubljanski dnevnik.

Delovna skupina za propagando je v drugem biltenu predstavila tudi zaščitni znak in slogan referenduma. Oba sta v središče postavila otroke Ljubljančanov, ki zahtevajo izgradnjo šol, telovadnic in vzgojno-varstvenih ustanov. Vse nadaljnje publikacije o samoprispevku so tako vsebovale zaščitni znak s sloganom, tudi časopise v zadnjih tednih pred referendumom. V središču znaka sta bila dva otroka – spredaj dojenček in za njim malce starejša deklica z dvignjenimi rokami. Nad njima je bil polkrožno zapisan glavni slogan propagandne kampanje: »TU SMO – VAŠI SMO«, pod njima pa še: »ZA SAMOPRISPEVEK LJUBLJANA«. Že iz zaščitnega znaka je tako mogoče razbrati, da je kljub številnim besedam o referendumu kot preizkusu solidarnosti družbe v ospredju vseeno bila podoba otroka, ki si ne more pomagati sam, lahko pa mu pomagajo občani Ljubljane.⁵¹

Tretji informativni bilten, ki je izšel 4. oktobra 1971, se je bolj osredotočal na dejansko stanje Ljubljane – zaposlitveno strukturo, osebne dohodke, gradnjo stanovanj, razpored proračunskih in namenskih sredstev občin in mesta, novogradnje šol in vzgojno-varstvenih zavodov v preteklih letih in načrtovane nove gradnje. Prikazano je bilo število otrok, ki obiskujejo vrtce po občinah, število odklonjenih otrok, statistični podatki, povezani z velikostjo oddelkov, razpoložljivost učilnic in podaljšano bivanje pa sta bila predstavljena tudi za osnovne šole. Podrobno so bili predstavljeni in razloženi načrti za gradnjo po letih in občinah za obdobje zbiranja samoprispevka – do leta 1976.⁵²

Četrty informativni bilten je izšel 23. oktobra in se je osredotočal na poročilo o že izvedenem delovnem programu, delu občinskih akcijskih odborov in ustanovitvah akcijskih odborov krajevnih skupnosti. Na kratko je predstavil tudi rezultate ankete Centra za raziskovanje javnega mnenja in tri ključne teme, ki so med občani sprožale

49 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Bilten Samoprispevek 2, 29. 9. 1971.

50 SI ZAL LJU 70, t. e. 32, a. e. 147, Zapisnik 25. skupne seje mestnega zbora in zbora delovnih skupnosti skupščine mesta Ljubljane, 23. 9. 1971.

51 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Bilten Samoprispevek 2, 29. 9. 1971.

52 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Bilten Samoprispevek 3, 4. 10. 1971.

največ vprašanj: več informacij o stanju otroškega varstva, o višini samoprispevka glede na posamezne kategorije zavezancev in o tem, kdo jamči, da se bodo sredstva iz samoprispevka porabljala namensko.

Na koncu biltena je bil naveden tudi seznam vseh zborov volivcev po občinah, ki so se izvajali v obdobju med 15. in 29. oktobrom. Skupno jih je bilo izvedenih 123. Informativni bilteni za vse aktiviste Ljubljane so s tem tudi nehali izhajati, saj je bil eden od njihovih glavnih namenov ravno natančno informiranje aktivistov pred zbori volivcev, ko so morali odgovarjati na dileme in vprašanja občanov.

V ospredju naslednjega meseca je tako bila propaganda referendumu na štirih ravneh: na zborih volivcev, v medijih, na delovnih svetih in roditeljskih sestankih.

Javno mnenje

Javno mnenje občanov so presojali predvsem na dva načina: z anketo javnega mnenja Centra za raziskavo javnega mnenja in na zborih volivcev.

Anketa javnega mnenja je bila naslovljena kot »mnenja občanov o problemih Ljubljane«, izvajali pa so jo med 25. septembrom in 5. oktobrom 1971. Prvi del ankete je preizpraševal, kaj občani v mestu ali krajevni skupnosti vidijo kot najbolj problematično, drugi del pa je neposredno zagrizel v vprašanje podpore referendumu za samoprispevek. S prvim delom ankete so nameravali po eni strani zbrane podatke o aktualnih problemih ljubljanske skupnosti uporabiti kot osnovo za usmerjanje družbenorazvojne politike Ljubljane, po drugi pa pokazati, katere probleme naj aktivisti poudarjajo v javnih razpravah ob razpisu referendumu. Z drugim delom so želeli ugotoviti, ali občani samoprispevek dojemajo kot legitimen način zbiranja sredstev, potrebnih za reševanje aktualnih problemov skupnosti. Zadnja vprašanja naj bi preverjala, kakšna stališča imajo občani o izidu referendumu in kako ocenjujejo, da se bodo odločili sami. Vzorec občanov je vključeval 1080 izbranih oseb iz različnih predelov, starostnih skupin, z različno izobrazbo in zaposlitvijo.⁵³

Rezultati ankete so pokazali, da so na ravni skupnosti najbolj izstopali prometno-varnostni problemi, sledili pa so jim problemi otroškega varstva. Področje šolstva ni imelo enako visoke stopnje aktualnosti. Glede na izobrazbo so bili anketiranci s srednjo, višjo oziroma visoko šolo bolj kritični kot druge kategorije. Problem otroškega varstva se je zdel aktualen kar petdesetim odstotkom višje izobraženih, kar je bilo precej več kot v preostalih izobrazbenih kategorijah. Podobno so ga glede na službeno kvalifikacijo kot problematičnega videli predvsem uslužbenci z višjo ali visoko izobrazbo ter visokokvalificirani delavci, najmanj pa kmetje in kmečke gospodinje (le malce manj kot šest odstotkov). Glede na občinsko pripadnost so občani vseh petih občin postavili problem na drugo mesto, s tem da so ga kot bolj perečega označili v Bežigradu in Mostah. Med aktualnimi problemi je močno izstopal problem prometa in varnosti v prometu. Raziskovalci so smotrnost referendumu o samoprispevku za

53 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Mnenja občanov o problemih Ljubljane: Informacija o rezultatih, 19. 10. 1971, 2–6.

otroško varstvo in šolstvo videli drugje – v tem, da imata obe problematiki izrazitejši socialni pomen in bolj aktivirata solidarnostna čustva kot druge. Program graditve varstvenih ustanov za otroke naj bi tako dajal boljšo akcijsko osnovo za učinkovito izpeljavo samoprispevka kot pa urejanje mestnega prometa.⁵⁴

Splošno pripravljenost občanov za samoprispevek so presojali z vprašanjem:

»Za reševanje perečih problemov daje denar seveda predvsem občan. Ob tem obstajata v glavnem le dve možnosti: a) da občine zberejo potrebna finančna sredstva s povečevanjem davkov in same odločajo o namenih porabe ali b) da občani za povsem določene namene, načrte, sami zberejo del potrebnega denarja s samoprispevkom. Ali se vam zdi bolje, da občine z davki zberejo povprečen denar, ali da vsi občani zberemo denar s samoprispevkom, ali eno in drugo oz. kaj drugega?«⁵⁵

Stališča v prid samoprispevka je izrazilo kar 57,2 odstotka anketiranih, izključno za davke kot obliko zbiranja sredstev za družbene programe pa se je opredelilo 30,7 odstotka vprašanih. Občani Bežigrada so se večinsko postavili na stran zbiranja denarja z davki (44,1 odstotka), Šiška pa se je, zanimivo, opredelila za eno in drugo – torej za davke in samoprispevke (31,3 odstotka). V drugih treh občinah so bili rezultati pretežno enakomerno razporejeni, z malce izrazitejšo podporo ali davkom (Center) ali samoprispevku (Moste-Polje, Vič-Rudnik).⁵⁶

O aktualnem samoprispevku je bila večina občanov med izvajanjem ankete že seznanjena, najmanj (51,7 odstotka) pa jih je zanj vedelo v občini Moste-Polje. Respondenti so bili mnenja, da bi se velika večina ali več kot polovica občanov odločila za samoprispevek – manj kot 10 odstotkov jih je menilo, da bo samoprispevek podprlo le malo občanov. Ta odgovor je v veliki meri odražal lastna prepričanja občanov, ki so odgovarjali na anketo – v povprečju je 80 odstotkov vprašanih odgovorilo, da bi na referendumu glasovali za samoprispevek, 9 odstotkov pa, da bi bili proti. Največjo podporo je imel za Bežigradom (83-odstotno), najmanjšo pa v občini Moste-Polje (76,7-odstotno).⁵⁷

Rezultati ankete so torej izražali izrazito podporo občanov samoprispevku. Občani so podobne sentimente izrazili tudi na zborih volivcev. Ti so se v krajevnih skupnostih izvajali po anketi med 15. in 30. oktobrom, izvedli pa so jih skupaj 123. Mestna skupščina Ljubljana je obljubila, da na zborih ne bo odgovarjala le na vprašanja, povezana z otroškim varstvom in šolstvom, pač pa tudi na druga vprašanja, povezana z lokalno problematiko. Če odborniki in aktivisti na vprašanja ne bi imeli odgovorov, so se zavezali nanje pisno odgovoriti na zasedanjih občinskih skupščin med 4. in 8. novembrom. Skrb za organizacijo so prevzele občinske skupščine oziroma občinski akcijski odbori.⁵⁸ Odborniki so poročali, da se je na zborih razvila zelo široka in vsebinsko bogata razprava. Tudi obisk na zborih volivcev v krajevnih skupnostih in delovnih organizacijah

54 Ibid., 26.

55 Ibid., 27, 28.

56 Ibid., 29.

57 Ibid., 33–39.

58 SI ZAL LJU 70, t. e. 32, a. e. 148, Zapisnik 26. skupne seje mestnega zbora in zbora delovnih skupnosti skupščine mesta Ljubljane, 14. 10. 1971.

je bil precej večji kot običajno. V krajevnih skupnostih je bil odstotek prisotnih sicer višji kot običajno, a še vedno nizek (petodstoten), v delovnih organizacijah pa je bila udeležba na zborih 30–50-odstotna. Na zborih je bilo prisotnih tudi več mlajših kot običajno. Razlog za to so videli v tem, da je bilo že pred zbori izvedenih več širokih razgovorov – od sindikalnih do roditeljskih sestankov po vseh osnovnih šolah in vrtcih z zelo visoko udeležbo (80-odstotno). Vsi zbori volivcev so izglasovali predlog, da se gre v akcijo za samoprispevek. So pa imeli občani več pripomb in predlogov, nekateri so bili povezani s cenzusom, drugi z višino samoprispevka (zakaj le en odstotek in ne več), tretji so prevpraševali namembnost uporabe sredstev, transparentnost porabe denarja, četrti pa so odprli razpravo o samem delovanju vzgojno-varstvenih zavodov.⁵⁹ Glavne pripombe in komentarje občanov so člani akcijskega odbora dejansko tudi upoštevali, ko so pripravljali končno gradivo za razpis referendumov. Glavni in skupni zaključki zborov so torej bili:

»Zahteva po strogi namembnosti s samoprispevkom zbranih sredstev.

Racionalnost in funkcionalnost gradenj ter tipizacija gradbenih elementov.

Krajevni samoprispevek v stopnji odstotka naj plačujejo tisti občani, katerih osebni dohodki iz delovnega razmerja in pokojnin presegajo 1.000 din mesečno oz. krajevnega samoprispevka naj bodo oproščeni tisti občani, katerih osebni dohodek iz delovnega razmerja in pokojnin znaša manj kot 1.000 din. Prvotni predlog je bil 900 din.

Obrtniki pavšalniki naj ne bodo oproščeni plačevanja krajevnega samoprispevka.

Na lasten predlog naj bodo krajevnega samoprispevka oproščeni tisti občani, ki imajo osebni dohodek iz delovnega razmerja ter pokojnin, če dohodek enega družinskega člana ne presega 400 din, variantni predlogi so bili tudi 450 oz. 500 din.

Pri delu posebnih komisij pri občinskih skupščinah, ki bodo odločale za oprostitev občanov, naj sodelujejo predstavniki zainteresiranih krajevnih skupnosti.

Dokumentacijsko gradivo za gradnjo šol oz. vzgojno-varstvenih zavodov je treba pred pričetkom gradenj razgniti pred občane.

Uredi naj se popoldansko varstvo otrok in določijo kriteriji za sprejem otrok v vzgojno-varstvene zavode, kakor tudi višina prispevka staršev.

Glede na gibanje življenjskih stroškov oz. osebnih dohodkov naj se valorizirajo cenzusi za plačevanje oz. oprostitev od plačevanja krajevnega samoprispevka.«⁶⁰

Propaganda

Propagandna kampanja za referendum je bila izredno obsežna in podrobno načrtovana. Kratek pregled kranjskega časopisja pred referendumom v Kranju pokaže precej skromnejšo kampanjo, z nekaj omembami samoprispevka v lokalnem časopisju. Ljubljanska kampanja je delovala na več ravneh vzporedno, od osebnega stika aktivistov z občani do večjih medijskih akcij. Propagandno akcijo je izdelal Reklamservis – podjetje

59 SI ZAL LJU 70, t. e. 32, a. e. 149. Zapisnik 27. skupne seje mestnega zbora in zbora delovnih skupnosti skupščine mesta Ljubljane, 4. 11. 1971.

60 Ibid., 24, 25.

za družbeno in ekonomsko propagando. V načrtu, ki so ga poslali akcijskemu odboru, so akcijo opisali takole:

»Družbeno propagandna akcija za samoprispevek v Ljubljani ne sme biti vsiljena, niti naivna. Ustvariti je treba primerno ozračje, v katerem bodo ne samo prizadeti občani, ampak tudi ostali spoznali, da je uvedba samoprispevka v korist naše celotne družbe, posebno generacijam, ki prihajajo za nami.«⁶¹

Propagandni načrt je bil razdeljen v štiri faze: zrna propaganda, močnejša propaganda, intenzivna propaganda in kulminacija v zadnjih dneh pred referendumom. Končni fazi propagande je Komisija za vsebinsko organizacijsko pripravo akcijskega odbora namenila razširjen razmislek. Kot glavne naloge propagande so poudarili informiranje, animiranje (apel na ljubezen do najmlajših, solidarnost), difuzijo in mobilizacijo (dan referendumu mora biti povzdignjen nad druge dneve).⁶²

Propagando so začeli v drugi polovici oktobra, torej mesec dni pred referendumom. V medijih so se začeli pojavljati pogovori s strokovnjaki s področja šolstva in vzgoje ter z določenimi aktivisti, ki so risali podobo šolstva in vzgoje v Ljubljani. Namen je bil občane, ne da bi neposredno omenjali samoprispevek ali referendum, opozoriti na problematiko in pomanjkanje prostora. Hkrati sta se tudi v kinih pred filmi začeli vrteti prvi dve seriji diapozitivov, ki sta problem kazali na podoben način. Kasneje sta sledili še dve seriji, na koncu vsakega filma pa se je projiciral tudi datum referendumu – 21. november 1971. Zrna faza je trajala dva tedna, do prvih dni novembra.⁶³

V močnejši fazi so Ljubljano začeli polniti vizualni opomniki na samoprispevek. Natisnili in odposlali so sporočila predsednika občinske skupščine in mestne skupščine, začeli so plakirati in postavljati panoje v centru mesta. Na koncu so postavili skupaj dvajset panojev, v močnejši fazi pa le pred Figovcem in Konzorcijem – do širitve v občinskih centrih je prišlo kasneje.⁶⁴ Pričeli so razdeljevati tudi brošure ZPM⁶⁵ in letake na športnih prireditvah in v delovnih organizacijah. Akcijski odbor je izdelal in razdelil tudi lastno, obsežnejšo brošuro Samoprispevek.⁶⁶ Letake so obiskovalcem prireditev razdeljevali športniki sami v skupinah, ki so se na letak tudi podpisali z avto-gramom.⁶⁷ Brošura ZPM z naslovom »TU SMO VAŠI SMO« je ciljala na močan emocionalen odziv občanov – polnile so jo slike žalostnih otrok, otrok v nevarnosti, ker niso v šoli ali vrtcu, tragične zgodbe staršev. Na zadnjih straneh so občani lahko prebrali zelo neposreden apel za udeležbo na referendumu: »Le s skupnimi močmi

61 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Dopis Reklamservisa Komisiji za organizacijska in vsebinska vprašanja Akcijskega odbora za samoprispevek v Ljubljani, kjer orišejo potek propagandne akcije. 18. 10. 1971.

62 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Časovnica propagandne akcije z datumi in kategorijami dia-kino, tv-radio tisk, panoji, transparenti, letaki, plakati, sporočilo, povorke, ostalo.

63 Ibid.

64 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Akcijski odbor za uvedbo samoprispevka v Ljubljani: Program propagandnega dela do novembra 1971, 10. 11. 1971.

65 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Brošura ZPM Tu smo Vaši smo.

66 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Brošura akcijskega odbora Samoprispevek.

67 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Primer besedila za letak, ki naj bi ga športniki razdeljevali občinstvu na športnih prireditvah.

bomo lahko dosegli tisto, za kar si prizadeva vse človeštvo, in sicer, da bi imeli vsi otroci enake pravice do oskrbe, vzgoje, izobraževanja in zdravstva. Vsi starši želimo imeti zdrave otroke. Zato moramo to osnovno skrb vsakega posameznika in družine spremeniti v NAŠO SKRB. [...] Ali bomo res dovolili nenehno skrb tisočev odraslih oseb: »**Kje je, kaj dela moj otrok?**«. Taka duševna stiska staršev ne ostaja brez posledic. **Torej recimo DA, ko bomo glasovali za samoprispevek.**« Med fazama propagande je tako prišlo do zelo očitnega preskoka od apeliranja na razum do apeliranja na čustva.⁶⁸

V intenzivni kampanji osem dni pred referendumom so nadaljevali plakatiranje, postavljanje panojev tudi izven centra mesta, predvajanje informativnih filmov na televizijah ter reportaž na radiu, začeli pa so vrteti tudi TV-telope.⁶⁹ Tri dni pred referendumom je nastopila kulminacija kampanje. Otroci so hodili po okoliških tovarnah in črpalkah z letaki in spodbujali ljudi, naj se udeležijo referenduma. Namen deljenja letakov na črpalkah v petek in soboto je bil vzpodbuditi občane, ki so mesto čez vikend zapuščali, da se pravočasno vrnejo domov do referenduma. Na sam dan referenduma so v jutranjih urah po mestu hodile povorke otrok in pihalna godba, prav tako pa se je vrtelo radijsko vabilo na referendum.⁷⁰

Prav tako so na vsako pošto poslali, ki je v Ljubljano prispela med 7. in 21. novembrom, odtisnili žig s posebnim sporočilom o samoprispevku. Izdelali so tudi gumijasti žig in ga odtisnili na vseh izložbah trgovin in na vseh oknih avtobusov mestnega potniškega prometa.⁷¹

Iztek referenduma

Ljubljana je bila v dneh pred 21. novembrom vizualno, zvočno in sporočilno nasičena s samoprispevkom in referendumom. Pa je bila tako intenzivna kampanja za referendum, na katerega so polagali tolikšno težo, na koncu uspešna?

Na nedeljsko jutro 21. novembra so občane prebudile povorke, pihalne godbe in radijski pozivi. Prve strani dnevnega časopisja je krasil velik poziv ZA, ki je vse občane vabil na referendum. Časopisi so poziv opremili z nekaj ključnimi informacijami o samoprispevku in o tem, kaj bo ta Ljubljančanom prinesel. Vreme je bilo slabo in Ljubljano je prekrival sneg, kar pa volivcev ne bi smelo ustaviti pri izražanju svojega mnenja na referendumu.⁷²

V volilni imenik Ljubljane so bili v letu 1971 vpisani 184.803 volivci, referendumu pa se jih je udeležilo 148.878, torej 80,56 odstotka. Za razumevanje rezultatov je treba omeniti, da so se rezultati šteli drugače kot danes – neudeležba na referendumu je veljala kot glas proti. Na referendumu je možnost proti obkrožilo 39.047 občanov (21,13 odstotka),

68 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Brošura ZPM Tu smo Vaši smo.

69 SI ZAL LJU 70, t. e. 469, a. e. 451, Akcijski odbor za uvedbo samoprispevka v Ljubljani: Program propagandnega dela do novembra 1971, 10. 11. 1971.

70 Ibid.

71 Ibid.

72 A. R. »ZA!«, *Delo*, 21. 11. 1971, 1.

za pa je glasovalo 107.032 občanov, skupno torej 57,92 odstotka. Dober odstotek glasovnic je bil neveljaven. Največjo, 60,38-odstotno podporo samoprispevku so dali v občini Moste-Polje, najmanjšo (55,92-odstotno) pa za Bežigradom. Referendum je bil na koncu torej uspešen, Ljubljancani so se odločili za samoprispevek.⁷³

Mestna skupščina je uspeh samoprispevka videla kot odprta vrata za prihodnje referendume.

»Prav gotovo odziv na referendum obvezuje tudi za v bodoče in sicer, da se vsi problemi Ljubljane široko razgrnejo pred občane, da se da možnost Ljubljančanom, da pri vseh pomembnih zadevah aktivno in odgovorno sodelujejo, da z modernim, sodobnim pristopom pojasnjujejo probleme in jih na osnovi večinskih mnenj občanov tudi rešujemo.«⁷⁴

Za zagotavljanje transparentnosti porabe denarja in nadzor nad tem denarjem so ustanovili sklad za gradnjo osnovnih šol in vzgojno-varstvenih zavodov. V decembru je grozila nevarnost, da bi se vodilne strukture mesta in občin sprle, kdo bo s sredstvi razpolagal in kako z njimi gospodariti. Razpoke so se pojavile tudi v komunikaciji med družbenopolitičnimi organizacijami – na seji mestne konference SZDL je bilo eksplicitno omenjenih več razgovorov in sestankov občinskih komitejev ZK, ki jih je organiziral Franc Popit, o katerih pa aktivisti SZDL niso nič vedeli. Želja je bila izboljšati in koordinirati delo družbenopolitičnih organizacij na področju mestnih zadev. Na ravni odnosov v mestu je izvršni odbor SZDL tako prišel do sklepa, da naj bi bila mestna konferenca SZDL pobudnica za delovanje v mestu na kateremkoli področju. Članom SZDL se je zdelo ključno, kako izbrati člane upravnega odbora novooblikovanega sklada. Končna odločitev je bila, da mestna skupščina v odbor izvoli štiri člane, občinske skupščine pa po tri člane. Dodatno naj bi v sklad povabili še strokovno telo iz ZPM, TIS in republiške izobraževalne skupnosti.⁷⁵ Nov sklad je začel delovati v novem letu, prihodnjih pet let pa je predstavljalo preizkus za mestne funkcionarje in aktiviste, ali so sposobni realizirati načrt građenj šol in otroških vrtcev do leta 1976.

Zaključek

Uspeh referenduma 21. novembra 1971 deluje le kot uvod v večje ustavne spremembe v letu 1974, ki so s seboj prinesle temeljne organizacije združenega dela v proizvodnih obratih in interesne skupnosti različnih oblik v kulturnih in izobraževalnih ustanovah. Že pred novo ustavo so se te začele ustanavljati na posameznih področjih. Prva je bila temeljna izobraževalna skupnost, ki jo je ustanovil nov zakon o financiranju šolstva iz leta 1967, leto pred zakonom pa je bila ustanovljena tudi ljubljanska kulturna skupnost. Namen interesnih skupnosti je bil prenesti načela samoupravljanja v institucije, ki prej niso delovale samoupravno.

73 SI ZAL LJU 70, t. e. 32, a. e. 150. Zapisnik 28. skupne seje mestnega zbora in zbora delovnih skupnosti skupščine mesta Ljubljane, 2. 12. 1971, 27.

74 Ibid., 28.

75 SI ZAL LJU 102, t. e. 5, a. e. 17, Zapisnik seje izvršnega odbora mestne konference SZDL, 22. 12. 1971.

Ključni del samouprave je bil seveda tudi lastno razpolaganje delavcev s financami. Samoprispevek se je ukalupil točno v ta del samoupravnega delovanja. Kaj pa je druga kot samostojno odločanje občanov, kako bodo razpolagali s financami in kam jih bodo usmerjali? Na ideološki ravni je govor o samoprispevkih točno to – korak naprej k leninističnemu uničenju države in diktaturi proletariata, v katero naj bi vodilo jugoslovansko samoupravljanje.

Uspeh referendumu in nova ustava iz leta 1974, ki je še utrdila samoupravne družbene postopke, sta pomenila, da referendum leta 1971 ni bil zadnji ljubljanski referendum. Sledili so mu še trije. Referendum leta 1976 je gradnji šol in vrtcev pridal še gradnjo domov za starejše, glavni strošek referendumu iz leta 1981 pa je bila izgradnja nove ljubljanske porodnišnice. Zadnji in četrti samoprispevek leta 1986 sta spremljala okoljevarstvena nota in urejanje vodohramov in kanalizacije. Drugi in tretji samoprispevek sta bila uspešna, četrti, izveden v zadnjih letih pred razpadom države, pa je padel.

Referendume o samoprispevkih omogoča tudi zakonodaja samostojne Slovenije, a hiter pregled pokaže, da so se zadnji izvajali v manjših krajih v devetdesetih letih. Pogosto so bili neuspešni. Solidarnostne akcije v obliki sprejemanja odločitev o financiranju javnega dobra so se tako zaključile z razpadom države.

Viri in literatura

Arhivski viri

- SI ZAL LJU – Zgodovinski arhiv Ljubljana:
 - SI ZAL LJU/0070, Mestna skupščina Ljubljana.
 - SI ZAL LJU/0102, Mestna konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva Ljubljana.
 - SI ZAL LJU/0517, Občinska konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva Ljubljana Šiška.
 - SI ZAL LJU/0612, Mestna zveza prijateljev mladine Ljubljana.
 - SI ZAL LJU/0685, Mestna konferenca ZKS Ljubljana.

Literatura

- Georgeoff, Peter John. *The Educational System of Yugoslavia*. Washington: U.S. Dept. of Education International Education Programs, 1982. Pridobljeno 30. 5. 2023. <http://books.google.com/books?id=oQdXuQz5bR0C>.
- Kladnik, Ana. »Local Self-Governance, Voluntary Practices, and the Sinnwelt of Socialist Veleenje.« V: *Making Sense of Dictatorship: Domination and Everyday Life in East Central Europe After 1945*, 83-110. Budapest: Central European University Press, 2022. Pridobljeno 2. 6. 2023. <https://muse.jhu.edu/book/94682/>.
- Srdić, Milutin in Ljubiša S. Adamović. *Politička enciklopedija*. Beograd: Savremena administracija, 1975.
- Voglar, Dušan in Alenka Dermastia. *Enciklopedija Slovenije. 10 Pt-Savn*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996.

Tiskani viri

- *Delo*, 21. 11. 1971. »ZA!.«
- *Naša skupnost (Ljubljana Moste-Polje)*, oktober 1971. »Otrok privezan k postelji – mati v službi.«
- *Uradni list LRS*, št. 21/1947, 24. 5. 1947. »Uredba o krajevnem samoprispevku.«
- *Uradni list SRS*, št. 16/1967, 22. 4. 1967. »Zakon o izobraževalnih skupnostih in o financiranju vzgoje in izobraževanja v SR Sloveniji.«
- *Uradni list SRS*, št. 3/1973, 31. 1. 1973. »Zakon o samoprispevku.«
- *Uradni list SRS*, št. 43/1967, 29. 12. 1967. »Zakon o skupnostih otroškega varstva in o financiranju nekaterih oblik otroškega varstva v SR Sloveniji.«
- *Uradni list SRS*, št. 7/1969, 4. 3. 1969. »«Zakon o prispevkih in davkih občanov.

Nesa Vrečer

“WE ARE HERE – WE ARE YOURS” – THE FIRST REFERENDUM ON SELF-IMPOSED CONTRIBUTIONS IN LJUBLJANA

SUMMARY

The following article outlines the circumstances leading to Ljubljana's first referendum on self-imposed contributions, which represented the largest local voluntary contribution in the Socialist Republic of Slovenia until then. 21 November 1971 was the day that, on the one hand, gave the citizens the power to decide on the financing of infrastructure projects and at least conveyed the appearance of their active role in addressing the local issues while simultaneously solidifying the position of the city structures over the municipal ones in the city of Ljubljana.

The first part of the article discusses the circumstances leading to the self-imposed contribution. Several simultaneous factors influenced the decision to hold the relevant referendum. Ljubljana had experienced a significant increase in its population: its 257,640 citizens in 1971 represented almost one-sixth of the population of the Socialist Republic of Slovenia. The city was divided into five municipalities: Ljubljana-Centre, Ljubljana-Šiška, Ljubljana-Bežigrad, Ljubljana Moste-Polje, and Ljubljana Vič-Rudnik. Centre was the only completely urban municipality, while the other four had broader rural hinterlands. Vič-Rudnik was the largest of these four. Šiška became the largest municipality in terms of population, while Ljubljana-Centre stagnated due to the limited space for construction. The size of the several newly completed and still developing neighbourhoods exceeded the capacities of the local schools and kindergartens. The original financial plans often failed to include educational institutions, meaning that children were enrolled in the overcrowded schools nearby. The municipalities lacked the funds to build new institutions.

In 1967, a change in the legislation on the financing of education and childcare institutions had resulted in the introduction of the communities of interest in education. The main reason for the legislative change was the expansion of self-management in educational institutions. The new law allowed for the financing of education and childcare through flexible sources such as contributions from the citizens' personal incomes, municipal and republic taxes, and other funds as determined by law. If these funds were insufficient, funds contributed by labour organisations and other social legal entities could also be used. The communities of interest in education were self-governing organisations and legal entities consisting of citizens, educational institutions, labour organisations, and others. These communities were tasked with organising and developing educational activities, participating in the planning of education development, and managing resources.

Ljubljana faced difficulties in financing education and childcare, leading to discussions about introducing self-imposed contributions. The city's social and political organisations met and discussed this issue, examining various options for financing and ways of ensuring funding for educational institutions and childcare. The discussions intensified in 1971 when the referendum on the self-imposed contributions for education and childcare took place. At the referendum, people decided to introduce a self-imposed contribution for these purposes. All these discussions and activities aimed to improve the funding of education and childcare in Ljubljana and find ways of providing the necessary resources for these sectors.

The referendum was accompanied by an intense and extensive propaganda campaign based on public opinion research and numerous voter assemblies. It took place in various stages, including the use of media, posters, brochures, and field activities to raise awareness about the importance of self-imposed contributions among the citizens. On the day of the referendum, parades and radio calls were organised to encourage citizens to participate. The referendum result was compelling, with nearly 58 % of participating voters supporting the introduction of a self-imposed contribution to improve childcare and education.

Saša Hajzler*

»Zgodovina od spodaj« med historiografijo in emancipatornim političnim projektom**

POVZETEK

Prispevek v prvem delu teoretično opredeli »zgodovino od spodaj«, kritično analizira njeno umeščenost kot pristop znotraj širšega zgodovinoписа in klasifikacijo znotraj ožjega okvira politične zgodovine. S tem članek prispeva k natančnejši tipizaciji in sistematizaciji teorije »zgodovine od spodaj«. V drugem delu se osredotoča na vlogo in emancipatorni politični potencial »zgodovine od spodaj« v kontekstu skupnostnih zgodovin. Konkretnije opredeli samozgodovinenje kot orodje emancipatornega političnega projekta zapostavljenih družbenih skupin. Osredotoča se na študijo primera anarhistične skupnosti in »zgodovino od spodaj« v vlogi orodja politične emancipacije. Na ta način članek začrta potencialne raziskovalne poti za pomanjkljivo obdelano polje politične »zgodovine od spodaj« ter sooči in analizira sistematične napetosti njenih kategorizacij.

Ključne besede: »zgodovina od spodaj«, aktivistično zgodovinoписание, skupnostne zgodovine, politična emancipacija

ABSTRACT

"HISTORY FROM BELOW" BETWEEN HISTORIOGRAPHY AND AN EMANCIPATORY POLITICAL PROJECT

The following article theoretically delineates "history from below", critically analyses its position within broader historiography, and revises its conceptual placement in the narrow

* Mlada raziskovalka, Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, 1000 Ljubljana; doktorska študentka, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistiko (program Zgodovina Evrope in Sredozemlja), Titov trg 6, 6000 Koper; sasa.hajzler@inz.si

** Raziskava je bila izvedena v okviru raziskovalnega programa P6-0281 *Politična zgodovina*, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno in inovativno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.